
Pohřebnictví v českých zemích bylo a je tradičně vnímáno jako veřejnoprávní odvětví. Toto vnímání má svůj základ v historických kořenech, kdy od druhé poloviny 18. století začaly být budovány principy a instituty, které v oblasti pohřebnictví přetrvaly do dnešních dob. Jedná se zejména o institut úředního konstatování smrti, či způsoby pohřbení. Tyto historické kořeny veřejnoprávní regulace jsou pak typické pro státy, které prošly obdobím absolutismu a dominantního vlivu katolické církve.

Shodně i oblast hřbitovnictví tradičně požívala veřejnoprávní regulace, jejíž vliv začal narůstat zejména od konce 18. století, kdy došlo k oslabení působnosti církve ve prospěch státní moci. Tak se dvorními dekrety začaly zřizovat na hřbitovech úmrličí komory k ukládání lidských těl před samotným pohřbením. Státní moc začala regulovat zřizování a rušení pohřebišť a jejich soulad s hygienickými předpisy.

Veřejnoprávní regulace pohřebnictví a hřbitovnictví své opodstatnění neztratila do dnešních dob. Některé instituty související s úmrtím by bez regulace zřejmě nemohly samostatně existovat. Veřejné právo je založeno na principu nadřazenosti jednoho subjektu nad druhým, na principu výhradní vázanosti zákonem a ovládáno administrativně-právní metodou regulace právních vztahů. Jakousi protiváhou faktické nerovnosti subjektů ovládajících a ovládaných je ochrana a snaha o zachování veřejného zájmu. Veřejný zájem tak může být definován jako abstraktní hodnota, která je společná velkému množství blíže nespecifikovaných subjektů, kdy o tuto hodnotu musí být pečováno a musí být chráněna před možnými nepříznivými vlivy. V současnosti neexistuje zákonná definice tohoto neurčitého pojmu. Pravděpodobně by to ani nebylo uskutečnitelné, vzhledem k odlišným názorům na to, co by mělo touto abstraktní hodnotou být, což je nepochybně ovlivňováno vyspělostí společnosti a samotných poměrů v této společnosti. V každém případě by měl být pojem veřejného zájmu pojmem čistě objektivním a relativně stabilním.

V oblasti pohřebnictví se veřejný zájem projevuje v různých oblastech. Smrt a pohřbívání je nutné veřejnoprávně regulovat z hlediska lékařských, hygienických, kriminologických, sociálních i finančních aspektů.

Lékařské aspekty veřejnoprávní regulace lze spatřovat zejména v náležitém profesionálním úředním konstatování smrti, které vyloučí hypotetickou možnost pohřbení zaživa a prostřednictvím pitvy stanoví příčinu smrti či poodhalí možnost dědičné choroby. Lékařské hledisko se propojuje s hlediskem kriminologickým, kdy úřední konstatování smrti a případná pitva znemožní trestnou činnost, popřípadě poslouží k identifikaci totožnosti zemřelého v případě nálezů těla neznámé osoby. Dalším aspektem je aspekt hygienický, kdy veřejnoprávní regulace upravuje nakládání s lidskými pozůstatky osoby nakažené nebezpečnou nemocí, či thanatopraxi a balzamací, což dostatečně vylučuje možnost ohrožení veřejného zdraví.

Aspekt pečovatelský, či sociální plní veřejnoprávní regulace v případech, kdy dochází k úmrtím osamělých lidí a bezdomovců, kterým není pohřbení zajištěno ze strany příbuzných. Nemalý aspekt vytváří i finanční hledisko, kdy např. provedení pitvy, a to zdravotní i soudní není dáno k úhradě pozůstalým zemřelého, ač by mohlo být považováno za jednu z posledních „služeb“ zemřelému, v jeho zájmu a k jeho úhradě.²⁶

Zatímco důvodnost a potřebnost regulace oblastí pohřebnictví veřejnou správou se jeví jako zjevná, otázka veřejnoprávní regulace v oblasti hřbitovnictví je již podstatně složitější. Zásah veřejnoprávní regulace je pak zejména patrný ze zvýšené trestněprávní represe, kdy je hrobu, který je věcí v právním smyslu, přisuzována větší míra ochrany než jiným věcem, a to tím, že útok na hrob není považován za „pouhé“ poškozování cizí věci, ale za trestný čin výtržnictví.²⁷ Současná právní konstrukce, kdy provozování veřejného pohřebiště je službou ve veřejném zájmu zajišťovanou obcí v samostatné působnosti nebo registrovanou církví či náboženskou společností, se může jevit jako „diskriminační“. Je zjevné, že obec, církev nebo náboženská společnost jako provozovatel má svůj tradiční historický základ, kdy pohřebiště byla spravována nejdříve církví a teprve postupně se začal upevňovat vliv státu v této oblasti.

²⁶ Shodně lze uvažovat o situaci, kdy je provedena pitva zdravotní, jejíž závěry slouží pouze k potvrzení správnosti diagnostiky lékaře, či vhodně zvoleného způsobu léčby. V takovém případě se jeví jako nevhodné, aby byla pitva hrazena pozůstalými, pokud zjevně slouží pouze k ověření správnosti postupu lékaře.

²⁷ Vyšší míra právní ochrany hrobu se projevuje ve vyšší trestní sazbě trestného činu výtržnictví a ve větší šíři skutkové podstaty, kdy poškozování cizí věci se projevuje vzniklou škodou, zatímco trestný čin výtržnictví hovoří o hanobení hrobu, či pietního místa, kterým se tedy rozumí jakékoli nedůstojné nakládání s hrobem, bez

V současných podmínkách však již není důvod, který by bránil vzniku soukromých pohřebišť ve vlastnictví osob soukromého práva tak, jak je tomu v angloamerických zemích.

Veřejnoprávní regulace v oblasti hřbitovnictví by tak doznala jistého oslabení, a to zejména ohledně povinností provozovatele pohřebiště. S tímto souvisí i současná právní regulace nájmu hrobového místa, kdy není objektivní důvod, který by bránil soukromému vlastnictví hrobového místa. Naopak by toto vlastnictví zaručovalo vlastníku, že rozhodnutím správního orgánu nebude pohřebiště zrušeno a nezetlelé pozůstatky přemístěny na jiné pohřebiště. Stále také přetrvává, zejména u věřících, přání, aby jejich tělo nebylo za žádných okolností z hrobu vyjmuto nebo přemístěno. Vlastnictví pohřebišť – hrobových míst soukromými osobami by mohlo do budoucna zajistit lepší a trvalejší péči a ochranu hrobového místa a jeho okolí, a to i bez regulace řádem veřejného pohřebiště, který ve své podstatě, jak bude uvedeno dále, obsahuje zejména prvky soukromého práva, odhlédneme – li od úpravy povinností návštěvníků pohřebišť. Problematickou by však v případě uvolnění veřejnoprávní regulace zůstala otázka válečných pohřebišť, a to zejména jejich finanční zajištění a odpovědnost za výkon péče nad nimi.

Stanovení cílů práce, použitá metodologie

„Správné metody samy nemohou zaručit pravdivost vědeckého poznání, neopírají-li se o správnou teorii“²⁸

Vědeckým důvodem volby tématu byla absence teoreticko-právně zaměřených prací na toto téma a celkově nižší zájem odborné právnické veřejnosti o komplexní úpravu této oblasti. Z metodologického hlediska práce sleduje konformní přístupy výkladů používaných při pozitivně právních tématech²⁹. Tyto mají za cíl zhodnotit současný stav právní úpravy, předestřít pravděpodobné možnosti dalšího rozvoje zejména ze srovnání jednotlivých výhod a

ohledu na to, zda vznikla škoda.

²⁸ Knapp, V. : *Vědecká propedeutika pro právníky*, Eurolex Bohemia, Praha, 2003, str. 66

²⁹ Téma jsem si zvolila i přes obeznámenost s citátem F. Weyra: „Spisy, zabývající se pozitivním právem, musí dnes počítati s tím, že se velmi rychle stanou zastaralými a proto prakticky nepotřebnými.“ Weyr, F.: *Československé právo ústavní*. Melantrich, Praha, 1937, str. 7

nevýhod zkoumané právní úpravy. Práce by tedy měla být zaměřena na teoretickou formulaci optimální právní úpravy nakládání s lidskými pozůstatky a ostatky se zřetelem ke splnění účelu této právní úpravy. Jinými slovy by se tedy mělo jednat o představení modelu kvalitní právní úpravy, která naplňuje účel předpokládaný zákonodárcem. Důraz je kladen na obecný výklad české právní úpravy právního nakládání s lidskými pozůstatky a ostatky (právní stav do 31. 12. 2007) s cílem přispět k vybudování teoretického zázemí pro další tvorbu legislativního rámce v této oblasti. Metodologickými nástrahami zpracování bude zajisté spojení relativně samostatných předmětů zájmů – právní nakládání s lidskými pozůstatky a lidskými ostatky, interdisciplinární přístup ke zpracování předmětné materie a nedostatek relevantní odborné právní literatury. Hlavním cílem této práce tedy je:

1. charakterizovat a analyzovat současnou veřejnoprávní úpravu nakládání s lidskými pozůstatky a ostatky v České republice – její základy, principy, důvodnost, potřebnost a místo v právním řádu, dle předem zvolených kritérií, tedy v návaznosti na její historické a náboženské kořeny, v kontextu jiných společenských a přírodních věd a s posouzením vlivu těchto dalších vědních oborů
2. zhodnotit kvalitu právní regulace³⁰, vymezit její hlavní problémy a prostřednictvím hodnotících úvah navrhnout jejich vhodné řešení *de lege ferenda*
3. provést komparaci srovnatelných složek se zahraniční právní úpravou a získané poznatky využít k zlepšení české právní úpravy
4. provést časovou komparaci – porovnání dřívější právní úpravy s úpravou *de lege lata* a s úpravou *de lege ferenda* u jednotlivých dílčích otázek práce
5. aplikovaným cílem pak je detabuizování problematiky smrti a nakládání s lidskými pozůstatky a ostatky, zvýšení informovanosti o daných tématech a zdůraznění nutnosti komplexní právní úpravy všech popisovaných institutů v jednom právním předpise *de lege ferenda*.

Aktuálnost zpracovávané materie je dána především relativně novou právní úpravou hřbitovního a pohřebního práva z posledních let, doposud však zejména popisovou v časopiseckých odborných statích a diskutovanou v souvislosti s problémy aplikační praxe. Právní úprava nakládání s tělem zemřelého od okamžiku smrti po konečnou dispozici s jeho

³⁰ Dle kritérií posuzování právních úprav – přístupnost norem veřejnosti, jednoznačnost pojmů, stálost pojmosloví, systematika, konzistentnost, užitečnost, atd.

ostatky je rozmělněna do mnoho právních předpisů různé právní síly a z pohledu doktríny a veřejnosprávní praxe se jedná o oblast nedostatečně analyzovanou, přesto však požívající vysoké míry praktické použitelnosti.

Záměrem práce je tedy komplexní a systematický pohled na zpracovávanou materii, využívající především metody analytické³¹, deskriptivní a komparativní³².

Prameny využité v této práci by měly zahrnout jak českou odbornou literaturu a odborné texty, tak i odbornou literaturu zahraniční. Samozřejmostí by pak měla být analýza českých i zahraničních právních předpisů a reflexe historické i současné, české i zahraniční judikatury. Odborná literatura a odborné texty by se neměly zabývat pouze problematikou právní, ale rovněž zohlednit související poznatky vědních oborů (historie, thanatologie, lékařská etika, všeobecné lékařství, forenzní lékařství, psychologie, filozofie, teologie) ovlivňujících současnou veřejnosprávní regulaci právního nakládání s lidskými pozůstatky a ostatky. Další poznatky by měly být získány využitím veřejné datové sítě, a to zejména u témat, která v současnosti nejsou, nebo jsou pouze okrajově regulována právní úpravou České republiky, a rovněž by měly být získány analýzou nepublikovaných interních materiálů různých profesních sdružení působících v popisované oblasti a analýzou municipální normotvorby.

Tato práce by měla nejen využívat teoretických poznatků popsanych v odborné literatuře, právní úpravě a judikatuře, ale také získat praktické poznatky v prostředích, která budou následně prací popsány, tedy v prostředí oddělení patologie a soudního lékařství, pohřební služby, krematoria a správy hřbitova, a to nejen v České republice, ale i v zahraničí, prostřednictvím analýzy rozhovorů s osobami, které v této oblasti dlouhodobě působí.

Prací by tak měl být popsán právní statut mrtvého lidského těla od okamžiku smrti po

³¹ Konkrétně pak metoda teleologická, sémantická, historická, systematická, induktivní a deduktivní. Induktivní metoda by měla od jednotlivého k obecnému dovést na základě poznatků získaných studiem jednotlivých dílčích norem formulaci obecných závěrů o normě. Metoda deduktivní založená na postupu od obecného k jednotlivému by pak měla své uplatnění nalézt v členění jednotlivých částí této práce.

³² „Komparativní poznání právní úpravy určité látky v jiných zemích slouží bez vší pochybnosti ke zdokonalování chystané legislativní úpravy v zemi vlastní.“

Knapp, V. : *Vědecká propedeutika pro právníky*, Eurolex Bohemia, Praha, 2003, str. 66

konečnou dispozici s ostatky. Měla by se tak logicky členit na část deskriptivní a analytickou, vyhodnocující právní nakládání s mrtvým tělem do pohřbení, a dále pak na část analyzující právní nakládání s lidskými ostatky.

Dílčím cílem je tedy úvodem vymezit medicínský pojem smrti, popsat úlohu smrti v lidském životě a analyzovat právní úpravu jejího konstatování. Navazující část práce by se měla zabývat právní úpravou provádění pitev a jejího hodnocení, jako jednoho z možných způsobů naložení s tělem zemřelého. Dalším možným způsobem dispozice s tělem zemřelého, a tedy dalším popisovaným institutem, by měl být institut thanatopraxe, čili balzamace a konzervace, analýza jeho zakotvení v právním řádu a zhodnocení platné úpravy. Zcela českou právní úpravou nedotčenou oblastí je úprava institutu kryonického ošetření těla, kdy si tato práce za jeden z dílčích cílů klade zejména popis daného institutu, analýzu zahraniční právní úpravy a vyřešení možnosti uplatnění v české právní úpravě. Způsob využití těla zemřelého, ať ji pro účely transplantační či vědecké a výukové, by se měl stát dalším popisovaným institutem právní dispozice s tělem zemřelého.

Následující popis a analýza současné právní úpravy pohřebnictví, jako stěžejního tématu práce, by měly vycházet z historických a náboženských kořenů, zohledňovat zahraniční právní úpravu a analyzovat organizaci veřejné správy na diskutovaném úseku, zejména s ohledem na možnost návrhů změny právní úpravy.

Část práce zabývající se právním nakládáním s lidskými ostatky si za cíl klade popis, analýzu a komparaci právní úpravy institutu zpopelnění, a to v širším kontextu historickém a náboženském, a rovněž popis, analýzu a zahraniční komparaci právní úpravy hřbitovnictví, veřejného pohřebiště jako celku, ale i hrobového místa.

Samostatná pozornost by měla být věnována poměrně nové právní úpravě péče o válečné hroby, v návaznosti na její historické kořeny a mezinárodní souvislosti. V neposlední řadě si práce klade za cíl popsat a analyzovat způsoby trestání protiprávních jednání v různých oblastech nakládání s lidskými pozůstatky a ostatky.